

РОЗДІЛ 8

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.988(075)

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ВІКТИМОЛОГІЇ

Гаргат-Українчук О.М.,
к.ю.н., доцент

*Івано-Франківський факультет
Національного університету «Одеська юридична академія»*

У статті автором досліджено історичні передумови виникнення, формування, становлення та розвитку кримінологічних віктимологічних досліджень у наукових працях радянських та зарубіжних учених-кримінологів. Автором доведено, що віктимологічні дослідження сягають своїм корінням в епоху Стародавньої Греції та Риму. При цьому пік становлення віктимологічних досліджень припадає на другу половину XX століття у світі і СРСР.

Ключові слова: злочин, злочинність, жертва, віктимологія, кримінологія, профілактика злочинності.

Гаргат-Українчук О.Н. / ИСТОРИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И СТАНОВЛЕНИЯ КРИМИНОЛОГИЧЕСКОЙ ВИКТИМОЛОГИИ / Ивано-Франковский факультет Национального университета «Одесская юридическая академия», Украина

В статье автором исследованы исторические предпосылки возникновения, формирования, становления и развития криминалистических виктимологических исследований в научных трудах советских и зарубежных ученых-криминалистов. Автором доказано, что виктимологические исследования уходят своими корнями в эпоху Древней Греции и Рима. При этом пик становления виктимологических исследований приходится на вторую половину XX века в мире и СССР.

Ключевые слова: преступление, преступность, жертва, виктимология, криминалогия, профилактика преступности.

Gargat-Ukrainchuk O.M. / HISTORY OF THE FORMATION AND CRIMINOLOGICAL VICTIMOLOGY / Ivano-Frankivsk Faculty of the National University «Odessa Law Academy», Ukraine

In this paper, the author investigates the historical background of the emergence, formation, establishment and development of criminological victimology research in scientific works of Soviet and foreign scientists and criminologists. The author proved that victimological research rooted in the era of ancient Greece and Rome. The value of the original studies is that they were the basis for the formation of the personality types of victims. In the Middle Ages the study of crime victims took place in the framework of fiction. Only in the late XIX – early XX century. Theme victim studied writings of experts in criminal law and procedure, psychology, criminology, penal law and criminology. In this case, the peak formation victimological research in the second half of the twentieth century in the world and the USSR. Development of Soviet criminological victimology began in the 60s of the twentieth century. Value Soviet criminological victimology is what domestic researchers have put forward the idea of forming victimology as an independent scientific discipline, developed a number of terms and categories victimological and entered them in the scientific revolution.

The emergence of criminological victimology due to the rather well-known phenomenon in the formation of many sciences, as a result of the research within specific fields of knowledge accumulated a material that is influenced by social needs has attracted the attention of specialists in the field of specialized knowledge. It is in the process of mutual influence – new research material and social needs – the differentiation of areas of science, or on new areas of knowledge distinguishes its content. This historical process took place during the formation and development of criminological victimology as a separate direct knowledge of the victim of a criminal assault.

Objective factors in the formation of criminological victimology as a distinct area of expertise are: knowledge necessary condition viktyimnosti criminal victimization and society; special need for storage of data, research material, which would allow not only to capture and explain the facts, but also to suggest appropriate predictions of such processes in the future; need to define a system of measures victimological prevention at the societal level, social group or the individual.

Key words: crime, crime, victim, victimology, criminology, crime prevention.

На сучасному етапі розвитку суспільних відносин питання про жертву злочину має надзвичайно важливу роль у контексті попередження та боротьби зі злочинністю як одного з пріоритетів державної політики. Дослідження цих питань здійснюється в рамках кримінологічної віктимології, роль і значення якої в останні роки стрімко зростає. Адже віктимологічні дослідження мають не лише теоретичну, але й практичну цінність для розуміння індивідуальної злочинної поведінки, детермінант злочинності та її попередження. Тому метою даної статті якраз і є визначення історичних передумов формування, становлення та розвитку кримінологічної віктимології як самостійного напрямку дослідження в Україні й світі. Слід відмітити, що дана проблема неодноразово досліджувалась у наукових працях таких видатних вітчизняних та зарубіжних вчених-кримінологів, як Ю.М. Антонян, І.С. Басенко, А.Б. Блага, В.В. Василевич, М.М. Гернет, М.М. Голоднюк,

В.М. Дрьомін, О.М. Джужа, Е.А. Заплатіна, А.Ф. Зелінський, І.В. Корзун, Є.М. Моїсєєв, В.О. Серебрякова, О.В. Середа, Т.М. Явчуновська тощо.

Історія вчення про жертву посягання сягає корінням своєю давнини. Психологічні типи жертв знаходимо вже в стародавніх легендах та міфах: зокрема, старогрецький цар Фів Едіп (трагедія Софокла «Цар Едіп») – тип по-особливому винної жертви, визначений сьогодні як «комплекс Едіпа» або «Едіпова вина». Агресивний, тобто спрямований на подолання волі іншого, тип жертви з елементами некритичності описаний у біблійському сюжеті про Самсона і Даліду. Віктимна поведінка Самсона, що характеризує його як невинуватого самовпевненого, який переоцінює свої можливості та сили, пізніше в науковій літературі дістала назву «комплекс Самсона» [1, с. 8-11; 2, с. 17-19; 3, с. 6].

У біблійних притчах Авель дещо інший, ніж Едіп, тип жертви: він не сприймає конфлікту, що виник зі старшим

братом, легковажно ставиться до небезпеки, яка загрожує його життю, виявляє почуття власної вини, тому не знаходить у собі сили до опору і майже внутрішньо виправдовує злочинні дії Каїна. Його поведінка («Комплекс Авеля») – об'єктивно провокуюча, хоча він цього й не усвідомлює.

Починаючи із середніх віків тема «винної» і «невинної» жертви злочину все частіше згадується в художній літературі, зокрема у творах Данієля Дефо, Леонарда Франка, Франца Верфеля, Федора Достоєвського, Антона Чехова, Теодора Драйзера тощо [4, с. 18-20].

У кінці XIX – на початку XX ст. тема жертви досліджується в працях фахівців кримінального права та процесу, психології та кримінології, кримінально-виконавчого права та криміналістики. Серед першопрохідників віктимологічної тематики – автор дослідження «Вбивство та його мотиви» Ф. Джас і А. Фейербах з його книгою «Документальне викладення знаменитих злочинів». Описуючи випадок одного із вбивств, А. Фейербах зазначає, що жертва цього злочину «був причиною всього, що з ним сталося, і йому належить велика частина тяжкої моральної відповідальності за власне вбивство» [5, с. 19-20].

Згодом створення віктимології пов'язується з іменами Ганса фон Хентіга і Бенджаміна Мендельсона. Водночас офіційним оформленням віктимології як окремого наукового напрямку слід вважати період з 1941 та 1947-1948 років, коли були опубліковані розроблені ними основні теоретичні положення віктимології. Установити ж вченого, якого можна було б назвати «батьком» або засновником віктимології в її сучасному розумінні, важко [6, с. 23].

Але ще в ранніх своїх дослідженнях Г. Хентіг наголошував на наявності тісних зв'язків між жертвою й злочинцем та їх взаємодії в процесі вчинення злочину. Вже у 1941 році була опублікована його стаття «Зауваження по інтеракції між злочинцем і жертвою» [7]. Згідно з його аргументацією жертва злочину не повинна розглядатися лише як пасивний об'єкт, оскільки вона активний суб'єкт криміналізації [8, с. 346]. Досліджуючи за значною кількістю кримінальних справ виникнення ситуацій, він показав, що можна знайти жертву, яка піддається, сприяє чи провокує, тобто вона є однією з причин нових факторів.

Пізніше, у 1948 році, Г. Хентіг опублікував монографію «Злочинець та його жертва. Дослідження за соціологією злочинності», в якій він сформулював і розвинув принципи для віктимології положення. Злочинця і потерпілого він розглядає як суб'єктів взаємодіючого партнерства. У низці випадків жертва формує, виховує злочинця і завершує його становлення, вона мовчазливо погоджується стати жертвою, кооперується зі злочинцем і провокує його. У роботі розглядаються різні типові ситуації й відносини, пов'язані з особистістю і поведінкою жертви, різні типи жертв, які наділені особливою привабливістю для злочинців, а саме: вони неспроможні до опору, є «марними» для суспільства. Це – люди похилого віку, алкоголіки, наркомани, емігранти, безробітні, іновірці, національні меншини, жінки, діти тощо. Виокремлюються також «уявні» жертви, жертви з обтяженою спадковістю, жертви, схильні стати злочинцями, тощо [9, с. 12].

Згодом, у 1956 році, Г. Хентіг опублікував багатотомну працю «Злочин», останній том якої «Жертва як елемент навколишнього світу» справедливо оцінюється багатьма кримінологами світу як справжня енциклопедія віктимологічного вчення, що вплинула на подальший розвиток не тільки віктимології, а й кримінології взагалі [9, с. 12].

Водночас засновником учення про жертву на принципово новому рівні, ученим, який дав їй назву, разом із Г. Хентігом, був В. Мендельсон. На відміну від Г. Хентіга, який ніколи не використовував цього терміна і не виводив віктимологію за межі кримінології, В. Мендельсон запропонував розглядати її як самостійну наукову дисципліну. У його доповіді «Нові психосоціальні горизонти: віктимологія» [10, с. 34, 153, 157], виголошеній на конференції пси-

хіатрів у Бухаресті (1947 рік), і більш пізній праці «Нова галузь біопсихосоціальної науки – віктимологія» міститься багато основних теоретичних положень віктимології, а саме: розкрито понятійний апарат, виділено окремі групи жертв; уперше дано поняття «кримінальна пара», «добровільна жертва», «кандидат у жертви», «жертва-провокатор», «жертва-агресор», «індекс жертвовності» [10, с. 34].

У 1975 році В. Мендельсон опублікував монографію «Загальна віктимологія», в якій розвинув свою віктимологічну концепцію, пов'язуючи її зі створенням «клінічної» чи «практичної» віктимології, до змісту поняття якої мали бути включені не лише жертви злочинів, а й жертви природних катаклізмів, геноциду, етнічних конфліктів та війн [9, с. 13].

Низка ідей Г. Хентіга набула свого подальшого розвитку на психологічному рівні в працях швейцарського вченого Г. Еленбергера. Значне місце в них посідають так звана природжена жертва й патологічний стан, що породжують віктимологічні ситуації [11, с. 7]. Г. Еленбергер порушує питання соціальної ізоляції як найбільш важливий чинник віктимізації. Убивці-рецидивісти шукають своїх жертв переважно серед соціально ізольованих людей тому, що затрати зусиль на них мінімальні, як і пов'язана з цим ймовірність бути затриманим [8, с. 347].

У своїй докторській дисертації «Основні проблеми віктимології» Ф. Пааш (ФРН, 1965 рік), поділяючи основні ідеї В. Мендельсона, все ж вважає віктимологію окремим напрямом у кримінології. У дисертаційній роботі відображені так звані передбачувані, можливі, взаємні, рецидивні жертви, жертви-посередники і жертви-співучасники.

Швейцарський вчений Р. Гассер у монографії «Віктимологія. Короткі роздуми про одне нове кримінологічне поняття» докладно викладає історію розвитку віктимології, досліджує жертву на соціологічному, психологічному й біологічному рівнях. Третя частина праці «Профілактика» присвячена заходам захисту жертв від злочинних посягань [11, с. 65].

Значне місце у віктимологічних дослідженнях у західних країнах посідають праці Г. Шнайдера («Віктимологія», «Жертва і злочинець – партнери у злочині»), В. Нагеля («Про місце віктимології в кримінології»), С. Шафера («Жертва та її злочинець»), А. Фаттах («Жертва – співучасник злочину») та ін.

У 1961 році в Німецькій Демократичній Республіці вийшли друком праці Л. Феїкса «Боротьба зі статевими злочинами проти дітей» і «Значення віктимології в кримінальному розслідуванні на прикладі сексуальних злочинів», в одному з розділів якої наведено дані, що становлять інтерес, про потерпілих-дітей. Інший німецький автор – М. Блюменталь – опублікував статтю «Неповнолітні жертви і злочини проти моральності».

Слід згадати також про статтю угорського кримінолога Е. Кароя «Віктимологія – новий напрям сучасної кримінології» (1969 рік) і доповідь того ж автора на VI Міжнародному конгресі з кримінології в Мадриді «Роль віктимології та її значення в системі кримінальних досліджень в Угорщині, Радянському Союзі та інших соціалістичних країнах», в яких акцентується увага на злочинах, учинених із застосуванням насильства (1970 рік).

Значну увагу віктимологічним проблемам приділяють італійські вчені, насамперед проблемам надання допомоги жертвам викрадення, статевих злочинів, злочинів проти осіб похилого віку.

У Хорватії в межах віктимологічних досліджень здійснювалося вивчення захисту дітей і неповнолітніх, які стали жертвами війни.

З 1973 року проводяться міжнародні конгреси, конференції, симпозиуми з віктимології: 1973 рік (Єрусалим, Ізраїль); 1975 рік (Белладжо, Італія); 1976 рік (Бостон, США); 1980 рік (Вашингтон, США); 1982 рік (Токіо, Японія); 1989 рік (Загреб, Югославія).

На території Радянського Союзу історія віктимології як самостійного наукового напрямку розпочинається публікацією у 1966 році наукової статті «Про вивчення особистості та поведінки потерпілого», автор якої, доцент Таджикського державного університету Л. В. Франк, надалі протягом багатьох років плідно працював у цьому напрямі.

Л. В. Франку належать монографії: «Віктимологія і віктимність» (1972 рік); «Потерпілі від злочину і проблеми радянської віктимології» (1977 рік); статті: «Віктимологія як допоміжна дисципліна кримінології і криміналістики» (1966 рік); «Потерпілий від злочинів, вчинених рецидивістами» (1968 рік); «Неповнолітні як потерпілі і правопорушники» (1968 рік) та десятки інших публікацій.

Заслуги Л. В. Франка перед радянською (на той час) віктимологією беззаперечні: він першим звернув увагу на дослідження проблеми жертви, першим висунув ідею формування віктимології як самостійної наукової дисципліни, розробив низку віктимологічних термінів і категорій, увів їх у науковий обіг.

Практично в той же період, паралельно з Л. В. Франком, і в наступні роки й до сьогодні дослідженням віктимологічних проблем займається Д. В. Рівман. У 1979 році він захистив докторську дисертацію «Віктимологія і профілактика злочинів», опублікував близько 140 робіт з різних віктимологічних аспектів, у тому числі монографії: «Потерпілий від злочину: особистість, поведінка, оцінка» (1973 рік); «Віктимологічні фактори і профілактика злочинів» (1975 рік); «Віктимологічний аспект аналітичної роботи в органах внутрішніх справ» (1977 рік); «Віктимологія» (2000 рік) (у співавторстві з В. С. Устиновим) та «Кримінальна віктимологія» (2002 рік).

Саме в останній роботі Д. В. Рівман небезпідставно наголошує на необхідності запровадження в рамках предмета кримінології спеціального курсу для більш глибокого вивчення та деталізації кримінологічних знань про жертву злочинів, віктимність, віктимізацію та віктимогенні чинники в системі детермінації окремих злочинів і злочинності загалом.

У 70-90-ті роки ХХ століття поряд зі значною кількістю статей, цілком або частково присвячених віктимологічним проблемам, публікуються монографії, в яких досліджуються історія і джерела віктимології, її основні положення, термінологія, понятійний апарат, науковий статус, перспективи теоретичного розвитку і практичного використання результатів тощо. Автори цих статей – В. І. Полубінський («Кримінальна віктимологія. Що це таке?» (1977 рік); «Правові основи вчення про жертву злочину» (1979 рік); «Віктимологічні аспекти профілактики злочинів» (1980 рік); «Практичні аспекти кримінальної віктимології» (1982 рік); В. Я. Рибальська («Віктимологічні проблеми злочинності неповнолітніх» (1983 рік); В. П. Коновалов («Вивчення потерпілих з метою вдосконалення профілактики правопорушень» (1982 рік); Д. В. Рівман, В. С. Установ («Віктимологія» (1998 рік); «Віктимологія» (2000 рік); Г. І. Богуш та ін. («Кримінологія» (2006 рік)).

У період 1990-2000 років захищені докторські дисертації (В. Я. Рибальська «Віктимологічні проблеми злочинності неповнолітніх» (1983 рік); В. В. Вандишев «Теоретичні і практичні аспекти взаємозв'язку криміналістики і віктимології» (1989 рік)) і дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (Г. В. Скрипкін «Особистість і поведінка потерпілого від навмисних тяжких і менш тяжких тілесних ушкоджень» (1984 рік); О. В. Лукичев «Кримінально-правова і кримінологічна характеристика дітовбивства» (1997 рік); А. М. Горшенков «Віктимологічний аспект попереджувального впливу на злочинність у сфері масової інформації» (1999 рік); Ю. С. Шафиров «Реалізація взаємозв'язків «жертва – організована злочинна група» у діяльності слідчих і оператив-

них працівників» (1999 рік); А. А. Глухова «Віктимологічні фактори злочинності» (1999 рік); С. В. Надтока «Віктимологічні фактори профілактики насильницьких злочинів» (1999 рік); Є. А. Гінтовт «Згвалтування: кримінологічна характеристика, попередження, проблема захисту жертв» (2000 рік); Д. Р. Усанова «Кримінологічні проблеми внутрішньосімейного злочинного насильства» (2000 рік); А. В. Федоров «Кримінологія як приватна кримінологічна теорія і проблеми її практичного застосування» (2000 рік); А. П. Некрасов «Профілактика пенітенціарної злочинності» (2000 рік); М. М. Ніколаєв «Правові й організаційні аспекти забезпечення особистої безпеки засуджених до позбавлення волі» (2001 рік) та ін. Зміст цих досліджень має для віктимології як теоретичне, так і прикладне значення.

Питання віктимології в останні роки розглянуто російськими вченими в таких монографіях і підручниках: «Кримінологія» за редакцією Б. В. Коробейникова, Н. Ф. Кузнецової і Г. М. Мінковського (1988 рік); «Кримінологія» за редакцією І. І. Карпеця і В. Є. Ємінова (1992 рік); «Кримінологія» за редакцією Н. Ф. Кузнецової і Г. М. Мінковського (1994 рік); «Кримінологія» за редакцією В. М. Кудрявцева і В. Є. Ємінова (1995 рік).

У Санкт-Петербурзьких виданнях курсу лекцій з кримінології (1995 і 1998 роки) у розділі «Механізм індивідуального злочину» (автор Д. В. Рівман) є параграф «Віктимологічний аспект конкретного злочину», а в одноіменному підручнику видання 1999 року – параграф «Віктимологія».

У підручник за редакцією А. І. Боргового включено параграфи «Основи віктимологічної профілактики» (глава «Попередження злочинності») і «Віктимологічний напрям вивчення причин злочинності» (глава «Соціологічний напрям кримінології»). У навчальному посібнику Г. М. Горшенкова окрема глава присвячена віктимологічному аспекту в кримінології. У сьомому розділі двотомного «Курсу Радянської кримінології» (1985 рік), присвяченому поняттю та природі злочинності, є відповідний параграф – «Віктимологічні аспекти злочинності».

Проблему становлення віктимологічної профілактики, зокрема, у місцях позбавлення волі досліджували О. М. Джужа та Є. А. Цибуля ще у 1987 році (робота «Проблеми становлення віктимологічної профілактики у виправно-трудових установах»).

Пізніше, у 1994 році, вчені кафедри кримінології та юридичної соціології Національної академії внутрішніх справ України підготували та опублікували навчальний посібник «Проблеми потерпілого від злочину (кримінологічний та психологічний аспекти)» [12]. На основі аналізу літератури, зарубіжних та вітчизняних досліджень у посібнику дається характеристика виникнення і становлення віктимології в державі та за її межами. На прикладах з практичної діяльності правоохоронних органів визначається роль жертви в механізмі вчинення злочину, розглядається структура особи потерпілого, розкриваються загальні та індивідуально-профілактичні заходи, спрямовані на усунення чинників, які сприяють віктимній поведінці. Автори подають низку пропозицій щодо вдосконалення нормативних актів, ролі й поведінки потерпілого в генезі злочину.

У 1998 році фахівцями цієї ж кафедри було підготовлено монографію «Проблеми кримінальної віктимології (кримінологічний, психологічний та пенітенціарні аспекти)» [13], в якій досліджено кримінологічні, психологічні та пенітенціарні аспекти кримінальної віктимології, зокрема: її виникнення та становлення, структуру особи потерпілого та профілактику її віктимної поведінки, можливості використання результатів дослідження зазначених проблем у діяльності правоохоронних органів з боротьби зі злочинами та пенітенціарній практиці.

У подальшому розвитку віктимологічних досліджень і відповідного понятійного апарату важливу роль відіграли

праці В. О. Тулякова, передусім його монографія «Віктимологія (соціальні та кримінологічні проблеми)» (2000 рік) [14, с. 3-4.]. У монографії розглянуто теоретичні основи проблем сучасної віктимології як перспективного напрямку соціально-правових досліджень, які забезпечують підвищення ефективності протидії злочинності. Узагальнивши і проаналізувавши думки сучасних вітчизняних і зарубіжних учених з різних аспектів проблеми, автор сформулював низку нових положень загальної теорії віктимології і теорії поводження з жертвами злочинів. Акцентуючи увагу на всебічному розвитку подальших досліджень віктимологічної проблематики, В. О. Туляков зазначає, що гуманізація політичної свідомості в Україні припускає реальний поворот системи кримінальної юстиції до проблеми потерпілих від злочинів, оскільки сьогодні завдання якраз і полягає в поглибленому й детальному дослідженні та розробці основ теорії кримінальної віктимології, у формуванні системи наукових знань про жертву злочину з метою оптимізації соціального контролю над злочинністю, гуманізації кримінальної політики і приведення українського національного законодавства у відповідність до міжнародно-правових стандартів у галузі захисту прав жертв злочинів [14, с. 3-4].

У 2001 році під загальною редакцією професора О. М. Джужі вийшов друком підручник «Курс кримінології» (у двох томах) [15], підготовлений кримінологами Національної академії внутрішніх справ України та юристами-практиками правоохоронних органів України, до якого увійшли, зокрема, два розділи: «Проблеми віктимології та суїцидальної поведінки» та «Віктимологічний аспект профілактики злочинів».

Пізніше, у 2002 році, вищезазначеним авторським колективом був виданий підручник «Кримінологія» [16], два розділи якого також були присвячені проблемам віктимології («Кримінологічні аспекти віктимології та суїцидології» та «Віктимологічна профілактика злочинів»).

У наступному, 2003-му, році під загальною редакцією професора О. М. Джужі побачив світ навчально-практичний посібник «Кримінологія» [17], підготовлений фахівцями кафедри кримінології та юридичної соціології Національної академії внутрішніх справ України, в якому був розділ «Проблеми віктимології та суїциду».

Нарешті у 2004 році фахівцями зазначеної кафедри підготовлено навчальний посібник «Кримінологія» [18], в одній із тем якого – «Віктимологічні аспекти конкретного злочину» – було розглянуто такі питання, як: питання поняття і завдання віктимології, віктимна поведінка та віктимологічне дослідження.

Отже, в процесі проведеного дослідження можна зробити висновок, що виникнення кримінологічної віктимології пов'язано з достатньо відомим явищем в історії формування багатьох наук, коли в результаті проведених досліджень у межах окремих галузей знань накопичується такий матеріал, який під впливом суспільних потреб привертає увагу фахівців у сфері спеціальних пізнань. Саме в процесі взаємного впливу нового дослідницького матеріалу та суспільних потреб відбувається диференціація галузей науки або з окремих галузей знань виокремлюються нові за своїм змістом. Такий історичний процес відбувся в період становлення та розвитку кримінологічної віктимології як окремого напрямку знань про жертву злочинного посягання.

Об'єктивними факторами формування кримінологічної віктимології як самостійної галузі знань є: потреби пізнання стану кримінальної віктимності та віктимізації суспільства; необхідність накопичення спеціальних даних, дослідницького матеріалу, який дав би можливість не лише зафіксувати й пояснити такі факти, а й запропонувати відповідні прогнози розвитку таких процесів на майбутнє; потреби у визначенні системи заходів віктимологічної профілактики на рівні суспільства, соціальної групи чи конкретної особи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Франк Л. В. Віктимология и виктимность: Об одном новом направлении в теории и практике борьбы с преступностью: Учеб. Пособие / Л. В. Франк. – Душанбе, 1972. – 112 с.
2. Франк Л. В. Потерпевшие от преступления и проблемы советской виктимологии / Л. В. Франк. – Душанбе, 1977. – 238 с.
3. Полубинский В. И. Криминальная виктимология. Что это такое? / В. И. Полубинский. – М., 1977. – 64 с.
4. Ривман Д. В. Виктимология / Д. В. Ривман, В. С. Устинов. – Спб.: Юридический центр Пресс, 2000. – 332 с.
5. Полубинский В. И. Правовые основы учения о жертве преступления: Учеб. Пособие / В. И. Полубинский. – Горький: ВШ МВД СССР, 1979. – 84 с.
6. Ривман Д. В. Криминальная виктимология / Д. В. Ривман. – СПб.: Питер, 2002. – 304 с.
7. Canter D. Criminal shadows. Inside the Mind of Serial Killers / D. Canter. – London: HarperCollins Publishers, 1994. – 305 p.
8. Шнайдер Г. И. Криминалогия: [учеб.] / Шнайдер Г. И.; под общ. ред. и с предисл. Л. О. Иванова; пер. с нем. – М., 1994. – 420 с.
9. Квашиш В. Е. Основы виктимологии / В. Е. Квашиш. – М.: Издательский дом NOTA BENE, 1999. – 280 с.
10. Франк Л. В. Виктимологические исследования за рубежом / Л. В. Франк // Укрепление законности и правопорядка. – Душанбе, 1973. – С. 33-38.
11. Lane V. The new encyclopedia of serial killers / V. Lane, W. Gregg. – London: Headline book publishing, 1996 – 376 p.
12. Джужа О. М. Проблеми потерпілого від злочину (кримінологічний та психологічний аспекти): Навч. посіб. / О. М. Джужа, Є. М. Моїсєєв. – К.: Укр. акад. внутр. справ, 1994. – 51 с.
13. Джужа О. М. Проблеми кримінальної віктимології (кримінологічний, психологічний та пенітенціарні аспекти): Монографія / О. М. Джужа, Є. М. Моїсєєв. – К.: НВТ «Правник». – Над. акад. внутр. справ України, 1998. – 84 с.
14. Туляков В. А. Виктимология (социальные и криминалогические проблемы): Монография / В. А. Туляков. – Одесса: Юридична література, 2000. – 336 с.
15. Курс кримінології: Особлива частина: Підручник: У 2 кн. / М. В. Корнієнко, Б. В. Романюк, І. М. Мельник та ін.; За заг. ред. О. М. Джужі. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 480 с.
16. Кримінологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / О. М. Джужа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик та ін.; За заг. ред. О. М. Джужі. – К., 2002. – 416 с.
17. Кримінологія: Навч. посіб. / О. М. Джужа, В. В. Василевич, Ю. Ф. Іванов та ін.; За заг. ред. О. М. Джужі. – К.: Прецедент, 2004. – 208 с.
18. Кримінологія: Навч.-метод. посіб. / Джужа О. М., Костенко О. М., Моїсєєв Є. М. та ін. – К.: Атіка, 2003. – 400 с.